

تبیین نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندآوری

نگار درستکار یزدی^۱

چکیده:

بصیرت دینی به معنای درک عمیق و آگاهانه از آموزه‌های دینی است که می‌تواند به تقویت نگرش مثبت نسبت به فرزندآوری کمک کند. در اسلام، خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی شناخته می‌شود که مسئولیت‌های فرزندزایی و فرزندپروری را بر عهده دارد. قرآن کریم مؤمنان را به فرزندآوری تشویق کرده و این عمل را وسیله‌ای برای تقویت نسل و تربیت انسان‌های صالح معرفی می‌کند. این در حالی است که جامعه غرب نسخه فرزند کمتر زندگی بهتر را برای جامعه اسلامی تجویز می‌کند. پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی و جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای کوشیده است. نقش بصیرت دینی در افزایش تمایل به فرزندآوری را بررسی کند. دستاوردهای حاصل از این پژوهش نشان داد که بصیرت دینی موجب درک ارزش فرزندآوری، کاهش ترس از مشکلات اقتصادی، تقویت نهاد خانواده و اقتدار جامعه می‌شود که یکی از کارکردهای آن‌ها فرزندآوری است.

واژگان کلیدی: بصیرت دینی، افزایش فرزندآوری، جمعیت.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه، مدرسه علمیه حضرت زینب سلام الله علیها

مقدمه

بصیرت در حقیقت بررسی موشکافانه همه ابعاد دور و نزدیک یک مسئله و فراهم آوردن یک معرفت ویژه نسبت به آن به منظور ارزیابی واقعی و ژرف از آن مسئله است؛ به طوری که هیچ گونه تردید و تزلزل در آن راه نیابد. موضوع بصیرت در جامعه دینی به ویژه جامعه اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد و پرداختن به آن از ضروریات حتمی چنین جامعه‌ای است در دنیای امروز عدم تمایل به فرزندآوری و به دنبال آن کاهش میزان باروری کل تجربه مشترک کشورهای پیشرفته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله ایران است.

باتوجه به اینکه در متون دینی اسلامی پیرامون موضوع بصیرت موارد متعددی یافت می‌شود؛ لذا پرداختن به چگونگی نقش بصیرت در افزایش فرزندآوری و اثرات بصیرت برای رفع موانع فرزندآوری امری کاملاً ضروری خواهد بود.

برای تحقیق موردنظر به بررسی منابع مختلف پرداخته شد که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. کتاب «بصیرت، نیاز همیشگی»، به قلم عباس رحیمی، ناشر: نشر جمال، ۱۳۹۲، نویسنده در این کتاب شش فصلی، به حقیقت بصیرت، عوامل بصیرت، موانع بصیرت، بصیرت و جریان‌شناسی، ضرورت وجود بصیرت و تذکراتی به خواص، به ویژه حوزویان پرداخته است و در قسمت‌های مختلف کتاب، از آیات قرآن و احادیث معصومین (علیهم‌السلام) بهره جسته است. اما در اینجا به نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندآوری پرداخته شده است.

۲. کتاب فرزندآوری مباهات پیامبر رحمت، به قلم مسلم شوبکلانی، قم: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، نمایندگی ولی فقیه، پژوهشکده تحقیقات اسلامی، انتشارات زمزم، ۱۳۹۴، در این کتاب به بحث در مورد مبانی و اصول افزایش جمعیت و مشروعیت آن و نیز ابعاد قرآنی، روایی و فقهی مربوط به آن پرداخته شده است. در اینجا به نقش بصیرت دینی و ارتباط آن با فرزندآوری می‌پردازد.

۳. پایان‌نامه‌ای به عنوان «زمینه‌ها و آثار بصیرت از نگاه قرآن» نوشته سید عبدالحمید رضوی در سال ۱۳۹۳، به آثار بصیرت از نگاه قرآن پرداخته است، اما در اینجا نقش بصیرت در افزایش فرزندآوری بررسی شده است.

۴. پایان‌نامه‌ای با عنوان «جایگاه تربیتی بصیرت در اسلام» نوشته نسرین بستان پیرا، در سال ۱۳۹۳ نگاشته شده که در بخشی از آن به آثار بصیرت در اسلام به‌طور کلی پرداخته است؛ اما در اینجا نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندآوری بررسی می‌شود.

۵. در مقاله‌ای «تحت عنوان بصیرت‌افزایی زنان به پشتوانه آیات قرآن در راستای افزایش تفکر فرزندآوری» نوشته طاهره حسومی و صدف اختری در سال ۱۴۰۱، به تحلیل موضوع فرزندآوری و افزایش بصیرت در منتخب آیات قرآن می‌پردازند. در این مقاله به نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندآوری در منابع مختلف می‌پردازد.

۶. در مقاله‌ای تحت عنوان «فرزندآوری و افزایش جمعیت از دیدگاه قرآن کریم و اهل بیت علیهم‌السلام» نوشته حسن دهقان جمالی در سال ۱۳۹۶ به تبیین دیدگاه مکتب اسلام در مورد فرزندآوری پرداخته است و در مقاله حاضر به نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندآوری می‌پردازد.

در قرآن کریم، بصیرت به‌عنوان یک نیاز اساسی برای انسان‌ها مطرح شده است. این بصیرت نه تنها در شناخت آیات الهی و نشانه‌های خداوند بلکه در فهم اهمیت فرزندآوری نیز نقش دارد. خداوند به انسان‌ها این توانایی را عطا کرده تا بادقت در آفرینش، به حقایق عمیق‌تری دست یابند؛ به‌طوری‌که همه مخلوقات الهی مایه بصیرت دانسته شده‌اند؛ فرزندآوری در قرآن کریم به‌عنوان یک نعمت و برکت الهی شناخته شده است. انسان‌ها با درک این حقیقت که فرزندان می‌توانند زینت زندگی و زمینه‌ساز سعادت والدین در آخرت باشند، می‌توانند به بصیرتی عمیق‌تر دست یابند. باتوجه به این نکات، می‌توان گفت که بصیرت نه تنها در فهم آیات الهی بلکه در تصمیم‌گیری‌های مهم زندگی مانند فرزندآوری نیز نقش بسزایی دارد.

مفهوم بصیرت دینی

راه دین و دین‌داری راهی است که بابصیرت و بینایی پیموده می‌شود و دعوت پیام‌آوران الهی بر مبنای بصیرت و بینایی بوده است و آنان هرگز مردم را به پیروی کورکورانه و اطاعت غیر حکیمانه فرانخوانده‌اند. پیامبر اسلام صلی‌الله و علیه و آله نیز که خاتم پیام‌آوران است به دین‌داری و خداجویی بابصیرت تأکید داشت آن‌گاه که شخصی از آن حضرت پرسید، مردم را به چه چیز دعوت می‌کنی؟ فرمود: «من و پیروانم بابصیرت کامل، همه مردم را به‌سوی خدا دعوت می‌کنیم.»^۱

بصیرتی که بر پایه دین ایجاد شود بصیرت دینی است. بصیرت دینی حرکت و عمل به اصول اعتقادی دین در تمام امور است. در واقع بصیرت دینی پیوستی است بر تمام نظامات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی یک جامعه دین‌محور که قطعاً از تقوای الهی و زهد نسبت به دنیا، آینده‌نگری و

^۱ یوسف: ۱۰۸، علامه مجلسی، دوم، مؤسسه وفاء، بیروت ۱۴۰۳ ق، ج ۷۷، ص ۱۴۷

تفکر به دست می‌آید. بصیرت در دین یعنی فرد اطلاع کافی و صحیح در امور دینی داشته باشد و حلال را از حرام و واجب را از غیر واجب تشخیص بدهد^۱

در جمله‌ای از دعای منقول از حضرت علی علیه‌السلام درخواست بصیرت در دین از خداوند شده است: بار خدایا من از تو خواستارم به حق محمد و آل محمد بر خودت، بر محمد و آل محمد رحمت فرست و در چشمم نور و در دینم بصیرت قرار ده^۲.

اگر کسی از بینش و بصیرت دینی برخوردار شد، همه حرکت‌ها و اقداماتش ارزشمند و ثمربخش خواهد شد و خود و کسانی که از او پیروی کنند به سرمنزل مقصود خواهند رسید. از این‌رو حضرات معصومین علیه‌السلام باوجود آن که اهل بصیرت بودند از خداوند درخواست عمل و حرکت بابصیرت بیشتر را می‌نمودند تا هم خود و هم دیگران را بتوانند به مقصود و هدفی که خداوند آن‌ها را برای آن آفریده نائل نمایند. امام حسین علیه‌السلام در قنوت نمازش چنین بصیرتی را درخواست می‌نماید: خدایا حرکت‌ها را بر اساس بینایی و راهم را با هدایت و روش و طریقه‌ام را قرین رشد و تعالی قرار ده، تا مرا به مقصد نایل گردانی و دیگران را به وسیله من به مقصد برسانی و مرا در آنچه تو خواهان آنی و به جهت آن مرا آفریده‌ای و بدان سوی پناه داده‌ای وارد نمایی^۳ آن حضرت در دعایی دیگر نیز از خداوند چنین طلب بصیرت می‌نماید: خدایا تو یاریم کن تا پیروز گردم و بصیرت یابم^۴. نظام دینی، نظام مبتنی بر بینایی و بصیرت و دعوت آن، دعوت به بصیرت و حکمت است و هیچ چیز چون کوری و کوردلی آدمی را از حقیقت هستی دور نمی‌سازد و به گنداب بندگی غیر خدا نمی‌کشاند.

از دیدگاه امام صادق علیه‌السلام شناخت و معرفت دینی دو نوع است؛ شناخت و معرفتی همراه بابصیرت و شناخت و معرفتی بدون بصیرت. شناخت و معرفتی که بابصیرت باشد، شناخت باطنی و عمیق قلمداد شده و شناخت و معرفتی که بدون بصیرت باشد، شناخت و معرفت ظاهری دانسته شده است که با چنین شناختی به حق معرفت خدا و به ثواب و پاداش کسانی که معرفت بابصیرت دارند نمی‌توان رسید. اگر معرفت دینی بابصیرت کامل همراه نباشد^۵.

^۱ مطهری، مجموعه آثار، ج ۴، ص ۸۲۳.

^۲ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ عَلَیْكَ صَلَّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلِ التَّوَرَّ فیْ بَصَرِیْ وَ الْبَصِیْرَةَ فیْ دِیْنِیْ، مفاتیح الجنان، تعقیبات نماز صبح

^۳ سید ابن طاووس، مهج الدعوات، ص ۵۹

^۴ موسوعة کلمات الامام الحسین، معهد تحقیقات باقرالعلوم، ص ۸۰۵

^۵ علامه مجلسی، بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۲۹۰

هدف از انجام این تحقیق این است که باتوجه به اینکه در متون دینی اسلامی پیرامون موضوع بصیرت موارد متعددی یافت می‌شود؛ لذا پرداختن به چگونگی نقش بصیرت در افزایش فرزندآوری و اثرات بصیرت برای رفع موانع فرزندآوری امری کاملاً ضروری خواهد بود؛ لذا ابعاد مورد بررسی در تحقیق حاضر به شرح زیر است:

الف: درک ارزش فرزندآوری

یکی از ابعاد مؤثر در فرزندآوری درک ارزش آن است که یکی از راه‌های دستیابی به آن داشتن بصیرت دینی است.

اسلام به فرزندآوری به‌عنوان یک نعمت الهی و وظیفه‌ای مهم نگاه می‌کند. آیات قرآن و روایات اسلامی بر اهمیت تربیت نسل‌های صالح تأکید دارند. فرزندان نه‌تنها زینت زندگی والدین هستند، بلکه به‌عنوان سرمایه‌ای برای رشد و تعالی خانواده نیز شناخته می‌شوند.^۱

بصیرت دینی به والدین کمک می‌کند تا اهمیت فرزندآوری را درک کرده و با نگاهی مثبت به آن بنگرند. افرادی که دارای بصیرت دینی هستند، می‌دانند که تربیت فرزندان صالح نه‌تنها مسئولیتی است، بلکه راهی برای کسب رضایت الهی و فراهم کردن زمینه سعادت در آخرت است.^۲

فرزندآوری موجب تقویت بنیان خانواده و ایجاد حس مسئولیت در والدین می‌شود. این حس مسئولیت باعث می‌شود که والدین به دنبال رشد اقتصادی و علمی خود باشند تا بتوانند نیازهای فرزندان را تأمین کنند.^۳

بدین ترتیب، فرزندآوری نه‌تنها به نفع نسل آینده است، بلکه موجب رشد و تعالی والدین نیز می‌شود. بصیرت دینی همچنین به والدین کمک می‌کند تا در تربیت فرزندان خود از اصول اخلاقی و تربیتی اسلامی پیروی کنند. این بینش صحیح باعث می‌شود که والدین بتوانند با چالش‌ها و مشکلات زندگی بهتر مقابله کنند و محیطی سالم برای رشد فرزندان خود فراهم آورند.^۴

وجود فرزندان در خانواده، آثار و فواید جسمانی و روحی روان‌شناختی فراوانی برای والدین به دنبال دارد. خانواده‌هایی که صاحب فرزند هستند بیش از خانواده‌های بدون فرزند از زندگی لذت می‌برند

^۱ حسینی و مبارک آبادی، بررسی اهمیت فرزندآوری بر اساس آموزه های دینی، ۱۴۰۲.

^۲ مبارکی و همکاران، تاثیر طرح بصیرت افزایی و تعالی معنوی خانواده در تحکیم بنیان خانواده های شهید چمران، ص ۳۲-۵۲.

^۳ حسینی و مبارک آبادی، بررسی اهمیت فرزندآوری بر اساس آموزه های دینی، ۱۴۰۲.

^۴ مظفری، بصیرت در کلام امام علی، ۱۳۸۴.

و برای حل مشکلات رفع حوائج و تسخیر قوای طبیعت راه‌حل‌های دقیق‌تری را پیدا می‌کند. براین‌اساس ازدیاد نسل یکی از نعمت‌های الهی و پایه‌های تکامل بشر است. هیچ‌گاه یک جامعه چند هزارنفری قدرت نظامی سیاسی اقتصادی و حتی قدرت علمی ارادی و عملی یک جامعه چندمیلیونی را ندارد.^۱ برخی مفسران می‌نویسند آیه مزبور نشان می‌دهد که بر خلاف تبلیغات حساب نشده‌ای که امروز درباره فرزندان‌آوری گفته می‌شود در بیشتر موارد کثرت نفرات می‌تواند سرچشمه قدرت، عظمت و پیشرفت جامعه باشد البته به شرطی که با برنامه‌های منظم زندگی آن‌ها از نظر مادی و معنوی تأمین شود.^۲

بنابراین، بررسی نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندان‌آوری و تأثیر آن بر اقتدار جامعه نشان‌دهنده اهمیت هر یک از این عناصر در ساختار اجتماعی است. تقویت بصیرت دینی نه‌تنها موجب افزایش فرزندان‌آوری می‌شود؛ بلکه به تقویت بنیان خانواده و اقتدار جامعه نیز کمک خواهد کرد.

^۱ طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۸، ص ۲۳۹.

^۲ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۶، ص ۲۵۲

نتیجه:

بررسی موضوع نقش بصیرت دینی در افزایش فرزندآوری، بیانگر این نتایج است که بصیرت دینی می‌تواند در ابعاد گوناگون بر افزایش فرزندآوری تأثیر مثبت داشته باشد. دستاوردهایی برای این مقاله وجود دارد، از جمله:

درک ارزش فرزندآوری: بصیرت دینی به والدین کمک می‌کند تا اهمیت فرزندآوری را در خانواده و جامعه درک کنند. بر اساس آموزه‌های دینی، فرزندآوری نه تنها یک مسئولیت بلکه یک نعمت الهی محسوب می‌شود. والدینی که بصیرت دینی دارند، به اهمیت تربیت نسل‌های صالح پی می‌برند و این امر را به عنوان راهی برای کسب رضایت الهی و سعادت در آخرت تلقی می‌کنند.

کاهش نگرانی‌های اقتصادی: بصیرت دینی می‌تواند به کاهش ترس از مشکلات اقتصادی ناشی از فرزندآوری منجر شود. این امر به تقویت ایمان به رزاقیت خداوند و ایجاد انگیزه برای تلاش بیشتر در تأمین معیشت خانواده کمک می‌کند.

تقویت نهاد خانواده: باتوجه به اهمیت خانواده، آموزش حقوق و وظایف والدین و تقویت مهارت‌های زندگی، بصیرت دینی می‌تواند به تقویت نهاد خانواده در راستای فرزندآوری یاری رساند. اقتدار جامعه: از منظر کلان، افزایش جمعیت به اقتدار جامعه کمک می‌کند. هرچه جمعیت بیشتر باشد، نیروی دفاعی و علمی جامعه نیز افزایش خواهد یافت.

به طور کلی، بصیرت دینی نه تنها به افزایش فرزندآوری کمک می‌کند بلکه می‌تواند به تقویت بنیان‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه نیز منجر شود.

باتوجه به تحقیق انجام شده پیشنهاداتی در جهت کاربردی شدن نتایج ارائه می‌گردد:

۱. برنامه‌های آموزشی در مراکز مذهبی باید بر روی تبیین مفاهیم بصیرت دینی و اهمیت فرزندآوری تمرکز کنند تا والدین بتوانند با آگاهی بیشتری تصمیم بگیرند.

۲. ترویج فرهنگ فرزندآوری رسانه‌ها و نهادهای اجتماعی باید اقداماتی را برای ترویج فرهنگ مثبت نسبت به فرزندآوری انجام دهند و تجارب موفق خانواده‌ها را به اشتراک بگذارند.

۳. حمایت‌های اقتصادی دولت‌ها باید سیاست‌های حمایتی برای خانواده‌ها ارائه دهند تا نگرانی‌های مالی ناشی از فرزندآوری کاهش یابد، مانند تسهیلات مالی، کمک‌هزینه‌های فرزند و برنامه‌های آموزشی برای والدین.

۴. تقویت نهادهای اجتماعی ایجاد گروه‌های حمایت از خانواده‌ها و مشاوره‌های دینی می‌تواند در تقویت بصیرت دینی و کاهش ترس از مشکلات اقتصادی مؤثر باشد.

با اجرای این پیشنهادها، می‌توان انتظار داشت که بصیرت دینی در جامعه افزایش یابد و تمایل به فرزندآوری نیز تقویت شود که در نهایت منجر به رشد و تعالی خانواده‌ها و جامعه خواهد شد.

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

منابع فارسی:

آیت اللهی، زهرا، نامجو، بتول، بانکی پور، امیرحسین، دانش خانواده و جمعیت، چاپ اول، قم، نشر معارف، ۱۳۹۲هـ-ش.

رحیمی، عباس، بصیرت نیاز همیشگی، نشر جمال، ۱۳۹۲هـ-ش.

مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ اول، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ هـ-ش.

_____ و سبحانی، جعفر، پاسخ به پرسش های مذهبی، چاپ دوم، قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب. بی تا.

مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، انتشارات صدرا، ۱۳۷۶هـ-ش.

طباطبایی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۴ هـ-ش.

قرشی بنایی، سید علی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، چاپ سوم، تهران: بنیاد بعثت ۱۳۷۷ هـ-ش.

منابع عربی:

ابن طاووس، علی بن موسی، مهج الدعوات و منهج العبادات، قم: دارالذخائر، ۱۴۱۱هـ-ق.

شریفی، محمود و دیگران، موسوعه کلمات الامام الحسین، معهد التحقیقات باقرالعلوم، قم: دارالمعروف، ۱۴۱۵هـ-ق.

قمی، شیخ عباس، مفاتیح الجنان، ترجمه مهدی الهی قمشه ای، چاپ هفتم، قم، انتشارات اکرام، ۱۳۸۷هـ-ش.

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری به محمد آخوندی، چاپ چهارم تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ هـ-ق.

لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم والمواعظ، تصحیح حسین حسینی بیرجندی، چاپ اول، قم: دارالحدیث، ۱۳۷۶هـ-ش.

مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، چاپ دوم، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ هـ-ق.

_____، بحار الانوار، چاپ دوم، تهران: المكتبة الاسلامیة، ۱۳۹۶ هـ.ق.

فهرست مقالات:

امینی، لیلا، بخشی و همکاران، "ارتباط مسئولیت‌پذیری و جهت‌گیری مذهبی با قصد فرزندآوری در زنان مراجعه‌کننده به مراکز جامع سلامت شهر یاسوج"، نشریه پرستاری ایران، دوره ۳۵، شماره ۱۳۶، ۱۴۰۱ هـ.ش.

بردستانی، زهرا، "نقش فرزندآوری و فرزندپروری در افزایش کیفیت زندگی از منظر آیات و روایات" نشریه مطالعات تربیتی و روانشناختی خانواده، شماره ۵، پاییز و زمستان ۱۴۰۰ هـ.ش. پاکزاد، عبدالعلی، "مهارت غلبه بر فقر مالی در قرآن"، پژوهش‌های قرآنی، شماره ۵۷، ویژه نامه وحدت موضوعی سوره‌های قرآن، ۱۳۸۸ هـ.ش.

جعفری، فاطمه، "بصیرت در کلام حضرت علی علیه‌السلام"، مطالعات قرآنی نامه جامه، شماره ۱۱۱۰، ۱۳۸۷ هـ.ش.

حسومی، طاهره، اختری، صدف، "بصیرت افزایی زنان به پشتوانه آیات قرآن در راستای افزایش تفکر فرزندآوری"، دومین همایش زن مسلمان ایرانی در آئینه الگوی پیشرفت پنجاه ساله، ری، ۱۴۰۱ هـ.ش.

حسینی، منصور، مبارک آبادی، مهدی، "بررسی اهمیت فرزندآوری بر اساس آموزه‌های دینی"، سومین کنفرانس بین‌المللی، دانش و فناوری حقوق و علوم انسانی ایران، تهران، ۱۴۰۲ هـ.ش. نجفی اصل، زهره، "عوامل غیراقتصادی عدم تمایل زنان به فرزندآوری مطالعه موردی باشگاه ورزشی منطقه ۱ تهران"، مجله راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال یازدهم شماره ۴۵. ۱۴۰۱ هـ.ش.

مبارکی، محمدرضا؛ عزیزآبادی، فاطمه؛ امام‌جمعه، فرهاد، "تأثیر طرح بصیرت‌افزایی به تعالی معنوی خانواده بر تحکیم بنیان خانواده‌های شهرک شهید چمران"، مجله مدیریت فرهنگی، سال یازدهم، شماره ۴۱، ۱۳۹۷ هـ.ش.